

Göteborgs Stad

Kommunstyrelsen

Till Justitiedepartementet

103 33 Stockholm

Remiss från Justitiedepartementet - Snabbare omval och förstärkt skydd för valhemligheten (SOU 2016:71)

Justitiedepartementet har gett Göteborgs Stad möjlighet att inkomma med synpunkter på betänkandet Snabbare omval och förstärkt skydd för valhemligheten

Kommunstyrelsens ställningstagande

Snabbare omval

Göteborgs Stad delar utredningens bedömning att ett omval skall hållas så snart som möjligt och senast inom tre månader.

Utredningens utgångspunkt har varit att förutsättningarna vid ett omval ska vara så lika de som gällde vid det ordinarie valet som möjligt.

Därför bör, enligt utredningen, endast de partier och kandidater som ställde upp i ordinarie val få delta i omval. Utredningen föreslår alltså att det införs bestämmelser i vallagen som innebär att ett parti inte ska kunna göra en särskild anmälan om deltagande i ett omval. Vidare ska ett partis anmälan av kandidater för ett visst val gälla även i händelse av omval. Nya kandidater ska inte kunna anmälas. När det däremot gäller vilka som skall ha rätt att rösta i omvalet så föreslår utredningen att nya röstlängder skall upprättas. Det innebär att nya väljare tillkommer som antingen flyttat in i omvalsområdet eller uppnått rösträttsålder. Således inga nya partier och kandidater men nya väljare. Göteborgs Stad ser en motsättning i detta förhållande. Utredningen ser själv fördelar med ett system som innebär att samma röstlängd används vid omvalet som vid det ordinarie valet. Valadministrationen skulle förenklas och i större utsträckning motsvara vad som mer allmänt kan betraktas som ett egentligt omval. Göteborgs Stads uppfattning är att frysa förutsättningarna även på väljarsidan genom att använda samma röstlängd som på den ordinarie valdagen vid omval är en mer stringent och konsekvent lösning. Det blir med denna lösning en mer likvärdig behandling i hela processen för både väljare och partier. Det blir också tydligare att det är fråga om ett omval. Det går inte att undvika att såväl kandidater som väljare avlider eller flyttar in eller ut från ett omvalsområde. Dessa grupper blir dock färre ju snabbare omvalet görs. Utredaren har heller inte visat att det föreligger några legala hinder för detta annat än att det uppstår en "konfliktyta" mot vad som idag får "anses" följa av grundlagsbestämmelser. Göteborgs Stad avstyrker därför utredningens förslag i denna del och föreslår att regeringen söker det parlamentariska stöd som kan behövas för att använda samma röstlängd vid omvalet.

Vidare framgår inte av utredningen vad som gäller om det blir flera omval i ett omvalsområde. Omval ska ske inom tre månader efter valprövningsnämndens beslut. Låt säga att valprövningsnämnden fattar beslut om omval i en riksdagsvalkrets och senare fattar beslut om omval i en kommun inom samma riksdagsvalkrets. Att inte hålla de båda omvalen samma dag skulle te sig som mycket förvirrande för väljarna samt ineffektivt och dyrt för valadministrationen. Det är troligtvis inte utredarens mening att de ska vara vid olika datum, men det bör klargöras tydligare.

Förstärkt skydd för valhemligheten

Det finns inom valadministrationen (valmyndigheten, länsstyrelserna och valnämnderna) ett stort missnöje med det nuvarande valsedelssystemet. Valmyndigheten tar i sin erfarenhetsrapport till regeringen efter valen 2014 upp frågan om valsedelssystemet. Valmyndigheten föreslår i rapporten bland annat att valsedelssystemet bör ses över i sin helhet, med sikte på ett förenklat och förbättrat system, att valsedelssystemets ekonomiska och miljömässiga kostnader bör belysas, samt att användningen av neutrala valsedlar av den typ som är vanliga i andra länder särskilt bör övervägas.

Ett förändrat beteende hos partier och väljare förstärker bilden av att valsedelssystemet behöver ses över i sin helhet. Valsedlar delas inte längre ut till hushållen i samma utsträckning som vid tidigare val. Det är mycket få väljare som idag har med sig valsedlar till vallokalen. I Göteborg har den ökade tillgängligheten till röstmottagningsställen och förändrade beteenden dessutom inneburit att andelen väljare som numera förtidsröstar är drygt fyrtio procent av de som röstar.

Förståelsen för det svenska systemet har minskat. Utredningen ger som exempel utländska medborgare som röstar i Sverige i Europaparlamentsvalet. Göteborgs Stads erfarenhet är att problemet är betydligt större än så. Allt fler väljare har mycket svårt att förstå vårt valsystem. Det är också svårt att förklara innebörden av de olika typerna av valsedlar för väljarna. Vad är skillnaden mellan en partivalsedel och en namnvalsedel? Hur kommer det sig att en väljare kan skriva till ett namn på en valsedel men inte på en annan? Vad innebär det om jag personröstar på en person från en annan valkrets? Varför kan jag inte skriva till en kandidat på en partivalsedel? Framför allt i områden som präglas av ett lågt valdeltagande och bristande kunskap om valsystemet är detta information som är svår att förstå och det blir svårare att upprätthålla ordningen på röstmottagningsställena.

Nuvarande valsedelssystem uppfattas också som odemokratiskt med betydande tröskeeffekter för nya och oetablerade partier. Varje parti som fått en viss andel av rösterna vid de två senaste valen eller är representerade i landstings- eller kommunfullmäktige har rätt att få valsedlar tryckta till ett antal motsvarande tre gånger antalet röstberättigade utan kostnad. Vid valen får de etablerade partierna också valsedlar med enbart partinamnet utlagda på alla ställen man kan rösta genom valnämndernas försorg. För mindre partier och nya partier är det ofta en omöjlig uppgift att lägga ut valsedlar i alla röstningslokaler. De enda som har fördel av denna ordning är de redan etablerade partierna.

Totalt trycktes cirka 685 miljoner valsedlar (namnvalsedlar, partivalsedlar och blanka valsedlar) inför valen till riksdagen, kommun- och landstingsfullmäktige 2014. Det motsvarar cirka trettio valsedlar per röstberättigad och val. Antalet röstberättigade var omkring 7,3 miljoner. Allt fler medborgare blir miljömedvetna och allt fler väljare vänder sig emot det nuvarande slöseriet med valsedlar.

Mot denna bakgrund anser Göteborgs Stad att det är anmärkningsvärt att regeringen tillsatt en utredning med uppdrag att lämna förslag om hur valhemligheten kan förstärkas utan möjlighet att föreslå förändringar av dagens valsedelssystem. Problemen med dagens valsedelssystem har på flera sätt och ofta påtalats för regeringen av valadministrationen.

Valsedlar ska finnas innanför valskärmen

Utredningen föreslår att bestämmelsen i 8 kap. 2 § vallagen om hur valsedlar tillhandahålls väljarna ändras så att valsedlarna genom valnämndens försorg placeras innanför valskärmen.

Röstmottagarnas ansvar och problematiken kring ordningen

Det är röstmottagarnas uppgift att svara för ordningen i valsedelställen. Till skillnad från utredningen, anser Göteborgs Stad att röstmottagarna måste kontrollera valsedelställen i valbåsen mellan varje väljare. Här tänker staden till exempel på den situationen att en väljare kommer in bakom skärmen och just den personens valsedlar är bortplockade.

Sabotage kring valsedlarna blir allt vanligare, valsedlar försvinner, valsedlar täcks över med ett annat parti för att nästa väljare ska ta fel, väljare sorterar in andra valsedlar i högen för andra partier så att senare väljare ska ta fel valsedel. Eller att någon lägger redan förkryssade valsedlar i valsedelstället. Varianterna är oändliga. Det är svårt att veta om sabotage med valsedlarna kommer att öka eller minska med nuvarande förslag. Staden befarar dock att sabotagen kommer att öka eftersom det inte blir lika lätt att övervaka som när valsedelställen står offentligt. Överhuvudtaget kommer kontrollen över valsedelställen bli ett betydligt mera omfattande arbete för röstmottagarna på röstmottagningsställena. Det framstår för Göteborgs Stad som självklart att en konsekvens av utredningens förslag är att köerna till röstmottagningsställena kommer att öka.

Utredningen måste även klargöra röstmottagarnas ansvar vid sabotage. Eftersom röstmottagarna måste kontrollera valsedelställen efter varje väljare kan röstmottagaren se att väljaren som var i båset senast till exempel tagit alla valsedlar för ett visst parti. Det är fullt möjligt att väljaren fortfarande befinner sig i lokalen för att avlämna sin röst. Vad är röstmottagarens ansvar i denna situation? Den här frågeställningen uppkommer normalt inte med nuvarande ordning eftersom sabotage oftast sker så snabbt att röstmottagarna inte hinner uppfatta vem det var. Det är enligt Göteborgs Stad viktigt att detta ansvar klargörs i det fall riksdagen beslutar om denna ordning.

Göteborgs Stad bedömer att minst två extra röstmottagare kommer att behövas vid varje vallokal vilket innebär att ytterligare ca 700 personer behöver rekryteras till en kostnad om ca 2,1 mkr per val.

Partiernas möjlighet att kontrollera valsedlarna

En annan fråga som inte nämns i utredningen är partiernas möjlighet att kontrollera att deras valsedlar finns utlagda. Eftersom sabotage har blivit relativt vanligt och vissa partier känner sig extra utsatta är det vanligt att partiföreträdare har för vana att nästan dagligen passera förtidsröstningslokalerna eller vallokalen på valdagen för att kontrollera att deras valsedlar finns utlagda i valsedelställen. Göteborgs Stad erfarenhet under förtidsröstningsperioden och på valdagen är att den absolut vanligaste frågan och diskussionsämnet med partiföreträdare är huruvida partiets valsedlar finns på plats eller ej. I de allra flesta fall finns valsedlarna på plats, men partiföreträdaren har inte kunnat lokalisera dessa, eftersom de redan idag är svåra att hitta i den stora mängden valsedlar i

valsedelsställena. Detta trots att valsedlarna under senare val har placerats i bokstavsordning i valsedelsställen efter beslut i valnämnden.

Den föreslagna lösningen innebär inte någon lösning på ovan beskrivna problematik utan kommer tvärtom än mer att försvåra arbetet på röstmottagningsställena då röstmottagarna knappast kan hindra företrädarna att gå runt bland valbåsen.

Det framgår inte om utredarens förslag innebär att partiföreträdare har rätt att kontrollera att valsedlar finns i valbåsen på motsvarande sätt som idag, som de kan med valsedlarna i valsedelsställen.

Göteborgs Stad befarar att även detta kommer att försinka valprocessen och skapa än mer köer.

Nya valbås

Precis som utredningen konstaterar kräver förslaget om att valsedlarna ska finnas innanför valskärmen att en ny typ av valbås införskaffas. Göteborgs valnämnd måste ,om förslaget genomförs, upphandla nya valbås till cirka 320 valdistrikt och cirka 35 förtidsröstningslokaler. Valnämnden i Göteborg har idag tre till fyra valbås för stående och en för sittande i varje vallokal. Förslaget innebär att det krävs ett större antal valbås i varje vallokal än idag för att inte riskera för långa köer. Göteborgs Stad räknar med att det kommer att krävas minst två valbås ytterligare i varje vallokal. Utöver detta måste nya valbås till förtidsröstningslokalerna införskaffas. Valbås av norsk modell kostar cirka 6 000 kr. För valnämnden innebär det en nyinvestering på omkring 12 miljoner kronor för endast valbåsen. Göteborgs Stad delar utredningens uppfattning om att skyddet för valhemligheten och trovärdigheten för valsystemet kan innebära att valadministrationen kan behöva ta den här typen av kostnader. Men med hänvisning till vad som är anfört ovan anser Göteborgs Stad att innan en sådan investering görs behövs det en bredare analys av förslaget. Vidare bör en utredning som ser över valsedelsystemet som sådant göras, så att inte en reform och investering av den här storleken görs i onödan.

Upphandling

Utredningen exemplifierar med den typ av valbås som är upphandlad av norska valmyndigheten och som kan avropas av kommunerna i Norge i den mån de vill byta ut sina befintliga valbås. I detta sammanhang vill Göteborgs Stad framhålla att det norska valsystemet inte är kompatibelt med det svenska. Inte minst när det gäller mängden valsedlar. Norge har skilda valdagar för folketingsval och kommunalval vilket minskar mängden valsedlar avsevärt. Dessutom är de norska valsedlarna annorlunda utformade. Eftersom utredningen föreslår att valsedlarna ska vara innanför valskärmen måste nya valsedelsställ utformas som enligt förslaget ska hängas längs båsets tre kanter. Göteborgs Stad anser att när det gäller utformningen av valbåsen och valsedelsställen måste valmyndigheten få ansvaret att göra en innovationsupphandling om hur dessa ska utformas och att kommunerna på samma sätt som i Norge kan avropa från detta avtal. Inte minst är detta viktigt utifrån ett tillgänglighetsperspektiv. Eftersom det innanför ett valbås kan bli fråga om över 100 olika valsedlar måste de vara utformade så att även en sittande väljare eller en kort person kan nå valsedlarna utan att behöva be om hjälp. Det är inte heller rimligt, enligt staden, att landets 290 kommuner var för sig ska vara utlämnade att själva bestämma hur valbåsen och valsedelsställen ska vara utformade och därefter även bestämma i vilken ordning valsedlarna ska exponeras. Inte minst är det viktigt utifrån ett väljar- och trovärdighetsperspektiv att valsedlarna exponeras lika över hela landet. Göteborgs Stad förordar i det fall förslaget genomförs en liknande lösning, avseende upphandling, som den i Norge och att Valmyndigheten får i uppdrag att på samma sätt göra en upphandling och att det tas fram ett ramavtal från vilket kommunerna kan avropa nya valbås och valsedelsställ. Detta innebär också att det uppnås enhetlighet över hela landet.

Göteborgs Stad gör den bedömningen att en upphandling av detta slag inte kommer att kunna genomföras innan valen 2018.

Ansvar för utläggning av valsedlar

Valadministrationen ska vid de allmänna valen svara för utläggning av blanka valsedlar och partisedlar för de partier som fått mer än 1 procent av rösterna och för de partier som är representerade i landstings- och kommunfullmäktige. Som exempel kan nämnas att en månad före valet 2014 hade partier beställt valsedlar för valen i Göteborg som motsvarade 67 olika valsedlar. Till detta kommer det faktum att flera partier har olika listor för olika kretsar samt att några partier har olika listor t.ex. en ungdomslista. Det innebär att med den nya ordningen måste det finnas valsedelstall bakom skärmen som med säkerhet har plats för över 80 olika valsedlar. Med dagens ordning har valadministrationen alltid möjlighet att ställa dit ytterligare ett valsedelstall. Göteborgs Stad menar att det måste klargöras vilket ansvar valadministrationen har om det visar sig att alla valsedlar inte får plats med den nya föreslagna ordningen.

Övriga kostnader

Göteborgs Stad gör bedömningen att valnämnden även kommer att få ökade kostnader för röstmottagare, utbildning, information och lagerhållning. I de fall riksdagen fattar beslut om att valsedlarna ska vara innanför valbåsen förutsätter staden att staten tar ansvar för kostnaderna och att valanslaget ökar så att kommunerna kompenseras.

Slutsats

Göteborgs Stad gör bedömningen att utredningens förslag inte är tillräckligt genomtänkt och dessutom kostsamt. Utredningens förslag, om det genomförs, kommer att skapa större problem för väljarna, partierna och valadministrationen än nuvarande ordning. Förslaget bör därför inte genomföras. Göteborgs Stad föreslår att regeringen inför valen 2018 uppdrar åt valmyndigheten att genomföra en informationskampanj om valhemligheten och valsedelssystemet med nuvarande ordning. I samband med detta bör valnämnderna ges i uppdrag att särskilt beakta valhemligheten vid valsedelställen. Därefter bör regeringen tillsätta en ny utredning som har till uppgift att se över hela valsedelssystemet inför valen 2022.

Göteborg den 11 januari 2017

GÖTEBORGS KOMMUNSTYRELSE

Ulf Kamne

Lina Isaksson